

lopettaa hän selostuksensa vuonna 1959, lokakuun 28. p:nä päivätyssä kirjeessään Helmi-sisarelleen.

Katinka meni siis naimisiin Samuel Breitensteinin kanssa ja vietti perheineen suurimman osan elämästään Sveitsissä. Hänen ensimmäisestä lapsestaan Willystä (Wilhelm Robert) Nicolasin sukukronikka vaikenee visusti — ja mainitsee ainoastaan kaksi muuta poikaa: taidemaalari Eduardin ja musikaalisen Augustin. — Willy sai äitinsä avio puolison Breitensteinin nimen ja muutti aikanaan Suomeen. Hän omisti sittemmin usein tässä kirjassa tuonnempana mainitun Kiiskilän hovin, sitten kun Leopold Krohn poikansa Juliuksen hukkumisonnettomuuden jälkeen oli myynyt tilan. Tämä hovi joutui maaomistuksineen joidenkin lyhytaikaisten väliomistajien jälkeen Katinkan pojalle, Willy Breitensteinille vuosiksi 1897—1917, joten hän oli Kiiskilän isäntänä kaksi vuosikymmentä. Juuri näinä vuosina mekin, Leopoldin pojantytären lapset kävimme Kiiskilässä. Kaikki Willyn lapset asettuivat Suomeen. Tapasin hänen poikansa Rainerin Kiiskilässä, myös usein rouva Ilta Ekroosin luona, jonka *salonkiin* ja kahvipöytään vakiutuisesti 1910—20-luvulla kerääntyi sama, usein musiikkia harrastava joukko. Ilta oli esiintynyt laulajana nuoruudessaan, mikä sattui Kiven Lean ensiesityksen aikoihin. Nyt hän oli jo iäkäs, mutta vitaali, iloinen ja vieraanvarainen ja tietyn joukon itseoikeutettu keskipiste. — Samoin tapasimme Pohjoismaiden Yhdyspankin pääkonttorissa missä Rainer istui pöytänsä ääressä karttuvan talletustilin osastolla pankkineitosten takana. Hän kiiruhti aina iloisesti juttelemaan ja palvelemaan *pikkuserkkua*, kun kävin asioimassa, kaipaukseni oli suuri, kun hänen pöytänsä kerran oli tyhjä. Willyn tytär May meni naimisiin lääkärin, professori Fredrik Saltzmanin kanssa. Muistan hyvin Saltzmanien idyllisen talon Kruunuhaassa: Saltzmanien Pohjoisrannassa olevalle tontille oli vuosisadan alkupuolella sopiva näköala tekstiilitaiteilija Ilona Jalavan ikkunoista, hän näet asui korkealla mäellä Konstantinkadun n:o 13:ssa [nykyinen Meritullinkatu] ja Ilonan luona tapasin aikanaan muodikkaiden taiteellisten lamppujen suunnittelijan Emma Saltzmanin. Ja kun tämä idyllinen matala huvila monivärisine veranankkunoineen ja rehevine puutarhoineen hävitettiin ja sijalle rakennettiin 20-luvun vitsaus, kehnosti rakennettu kerrostalo, olin itsekin yksi tämän hatarasti rakennetun talon uhreista — asuin siellä 1930-luvun alkuun kaksiossa kahden alaikäisen jälkeläiseni kanssa. Asunostani seitsemänneistä kerroksesta oli hurmaava merinäköala — en koskaan unohda keväällä joutsenina uiskentelevia sulavia jääteleyä enkä meren vapaana ollessa laineiden kultaverkkona kisailevaa kuvaista huoneeni laipiossa — se korvasi kylläkin ruhtinaallisesti muut puutteet.

Tämä oli siis Katinkan tarina, joka lonkeroi sitten Suomeen saakka, tosin vasta 75 vuotta Katinkan syntymän jälkeen.

19. MADEIRAN KROHNIT — NICOLAS JA WILHELM KROHN JA HEIDÄN JÄLKIKASVUNSA

Nicolai Krohn (1831—1909 tai 1910), joka kotioiloissa oli nimeltään Nicolas tai Nic kertoo runsassisältöisessä sukukronikassaan, jonka tietoja tässä kertoelmassani olen estoitta käyttänyt hyväkseni, kaikkein seikkaperäisimmin kuten on selvää, omasta perheestään ja etenkin itsestään, samoin kuin seitsemän vuotta nuoremasta veljestään, johon hänen oma kohtalonsa liittyi monin eri sitein. Tämä veli oli nimeltään *Wilhelm Johann Krohn* (1838—1916), joka sittemmin siirryttyään Lontooseen muutti nimensä William Johniksi englantilaisittain. Nicolasin oman lausuman mukaan molemmat olivat saksalaisia — kuten kaikki muutkin Friedrichin lapset — huolimatta siitä, että he syntyivät ja kasvoivat Pietarissa, muuttivat Madeiraan ja lopuksi asettuivat Lontooseen.

Nicolasin ja Wilhelmin elämät liittyivät läheisesti toisiinsa; molemmat aloittivat opintonsa Petri-Schulessa, molemmat sairastuivat nuorukaisina keuhkotautiin. Kumpikin pakeni Madeiran saarelle, he menivät siellä sisarusten kanssa naimisiin, yhdessä he toimivat perustamansa Krohn Brothers -madeiraliikkeen johtajina ja lopuksi he kumpikin asettuivat saman liikkeen omistajina Lontooseen.

Nicolas kertoo hyvin muistavansa, että sisarukset kerääntyivät uteliaina vastasyntyneen Wilhelmin kehdon ääreen ja ihailivat pikkumiestä! Myöhemmin Nicolasin omaa poikaa, Ronaldia väitettiin Wilhelmin näköiseksi — niin tapahtui, kun Nicolas Ronaldin kanssa käväisi Suomessa setänsä Leopoldin kultahäissä Kiiskilässä.

Nicolas aloitti siis opiskelunsa Petri-Schulessa — hän kertoo olleensa huono matemaatikko, mutta harrastaneensa historiaa ja kirjallisuutta. Hänellä oli tapana kirjallisuustunneiksi, jolloin jo-

kainen pakotettiin kirjoittamaan runoja, valmistella tovereilleen riimityksiä, koska se häneltä sujui kuin itsestään. Miksikään runoilmiseksi hän ei toki sitä myönnä, vaan nimittää sitä riimittelyksi, jota kai se pääasiallisesti olikin.¹ Palkaksi hän sai monta ystävää ja — monta vehnäkorppua! 17-vuotiaana Nicolas sijoitettiin erään liverpolilaisen kauppaliikkeen haarakonttoriin Pietariin harjoittelijaksi ja sittemmin hän astui isänsä olutpanimoon ottaen samanlaisia kemian tunteja. Hän matkusteli myös paljon ja halukkaasti.

Nicolas liikkui mm. 1853 useita viikkoja Suomessa, asusti Kiiskilässä Leopold-setänsä luona, tapasi serkkunsa Julius Krohnin, kierteli Laatokalla ja Kuopiossa. Sitten hän jatkoi matkaansa Moskovaan ja Warsovaan, sieltä Wieniin, Laibachiin ja Triestiin — sekä heti Pietariin palattuaan päätti pahkaa Venetsiaan kuolemansairasta August-veljeään katsomaan — tosin liian myöhään. Täältä hän jatkoi Ida-sisarensa kanssa Como-järvelle ja sieltä yksin Sveitsiin. Hän liikkui Zürichin kautta Itävaltaan ja taas uudelleen Sveitsiin Breitensteineja tapaamaan. Hänen terveytensä mahtoi jo niihin aikoihin lakkoilla, koska hän nyt siirtyi lääkärin kehotuksesta Madeiraan, jonne veli Alexander ja August-setä jo olivat lähteneet. Krimin sodan vuoksi oli matka kuitenkin tehtävä Lontoon kautta ja sieltä laivalla eteenpäin. Nicolas kertoo, ettei hän silloin aavistanut ensin joutuvansa kolmanteen kotimaahansa, Englantiin ja sitten Lissabonin kautta toiseen kotimaahansa, Portugalin Madeiraan. Venäjä oli tietenkin ensimmäinen kotimaa — kaikesta saksalaisesta verenperinnöstä huolimatta.

Tämä tapahtui 1855 — Nicolas oli silloin 24 vuoden ikäinen. Hän viipyi Madeirassa kolmisen vuotta Alexanderin kanssa. Hän kertoo laiskotelleensa ruhtinaallisesti ja parantuneensa sairaudestaan. Kuitenkin hän siinä sivussa opiskeli ahkerasti kieliä, sekä portugalia että espanjaa, ja saavutti sellaisen taituruuden, että saattoi tehdä jonkin käännöstyön espanjasta saksaksi. Madeirasta lähtiessään hän teki pitkän matkan Lissabonin kautta Espanjaan, kierteli siellä, jatkoi Ranskaan, Sveitsiin, Saksaan ja päätyi lopuksi Lontooseen, jonne nuorempi Wilhelm-veli oli saapunut heikossa kunnossa.

¹ Olen saanut käsiini Nicolas Krohnin äidilleni lahjoittaman 98-sivuisen nidoksen »Heinrich der Seefahrer un die Insel Madeira». Siinä oli 15-sivinen historiallinen katsaus sekä lisäksi kaksi saksankielistä runokertomusta, Henrik Merenkulkija ja Madeira-saaren löytö. Jälkimmäinen on vapaa muokaus Francisco Alcaforadosin kertomuksesta v. 1420. Tekijä on vaatimattomasti jättänyt pois nimensä kannesta, mutta lyhyt esipuhe on »uskollisen isän ja isosisän omistama rakkaille lapsilleen ja lapsenlapsilleen», Lontoossa heinäkuussa 1903. N. Krohn.

Wilhelmkin aloitti opiskelunsa Petri-Schulessa ja siirtyi neljäksi vuodeksi kadetiksi Pietarin Berg-Corps-kouluun. Sitten hän jatkoi opiskeluaan sikeläisessä taideakatemiassa valmistuakseen arkkitehdiksi. Opiskelu keskeytyi kuitenkin, sillä 19-vuotias nuorukainen joutui hankin krohnilaisen kummituksen hyökkäyksen kohteeksi. Hänet päätettiin silloin lähettää tuota pikaa etelään (1857). Hän tapasi Lontoossa Nicolasin, ja kun vanhempi veli Alexanderkin saapui nuorempia veljiä vastaan, astuivat veljekset yhdessä laivaan päämääränään Madeira ja terveys.

Nicolas kertoo vilkkaasti: veljekset vuokrasivat yhdessä hauskan quintan, maatalon, viehättävine puutarhoineen Achadasta jonkin matkan päästä Madeiran pääkaupungista Funchalista. Siellä he pitivät yhteistä taloutta ja seurustelivat ahkerasti pääasiallisesti saksalaisten ja englantilaisten kanssa. Englantilaiset nimittivät taloudesta huolehtivaa Nicolasta Mistress Krohniksi, Alexander sai olla Mr. Krohn ja Wilhelm, tuo joukosta nuorin ja parraton 20-vuotias, sai luvan olla Miss Krohn! Nämä nimitykset joutuivat siinä määrin käyttöön, että englanninkielisissä päivälliskutsukorteissa sanottiin »Mrs. X recuets the pleasure of Mrs. and Miss Krohns' company etc.» ja tähän emäntä vakavissaan vastasi: »Mrs. Krohn has much pleasure in accepting Mrs. X's invitation etc.»

Nicolas vakuuttaa elämän kuluneen hilpeästi: ratsastusretket, pic-nicit, päivälliskutsut ja tanssiaiset vaihtelivat. Hän ihmettelee itsekin, ettei riemukas meno millään tavalla häirinnyt toipumista näiden 30-, 26- ja 20-vuotiaiden ollessa aina *disponible* — sillä terveyttään he olivat tulleet Madeiraan parantamaan!

Täällä Nicolas myös tapasi kohtalonsa: viehättävän, terveen ja vilkkaan *Wilhelmina Grantin* (syntynyt 1840). Tyttö oli erinomainen ratsastaja ja vielä hurmaavampi tanssipari, sen saattoi ensi silmäyksellä rakastunut nuori mies todeta. Lempi puhkesi runoksin saksankielisessä, venäläisen laulun mukaan sommitellussa tunteenpurkauksessa:

Und ich neige bald
mein so stürmisches
und verwegenes
Köpfchen vor Dir:

(Ja minä taivutan kohta
niin myrskyävän
ja lahjoittamani
pääni Sinun edessäsi:

und ich gebe Dir	ja minä annan Sinulle
meine Freiheit hin,	oman vapauteni
die bisher noch nie	joka tähän asti
war in frender Hand!	ei ollut vieraan käsissä!)

Ei kestänyt kauan ennen kuin Nicolas huomasi, ettei Minakaan ollut tunteeton. Niin hän lähti reippaasti Minan isän, skotlantilais-syntyisen *William Grantin* luo pyytämään tytön kättä. Nicolas vakuuttaa, ettei sukukronikka ole mikään romaani ja sivuuttaa lemmenkohtaukset sekä kertoo, että isä — varovainen ja viisas liikemies, viiniagentti — käski nuoren miehen palata uudelleen, kun tämä olisi ryhtynyt työntekoon ja vuositulot nousisivat 400 puntaan. Nicolas otti onkeen huomautukset; hänen isänsä Friedrich oli juuri silloin luopunut osuuksistaan perheen olutpanimoon ja oli muuttohommissa kohtalokkaaksi käyneestä Pietarista Dresdenin rauhaan. Tänne Nicolaskin ilmaantui. Hän neuvotteli isänsä kanssa ja tuloksena oli, että 1859 isä järjesti hänelle rahasumman, jonka avulla hän saattoi aloittaa maahantuontiliikkeen Madeirassa. Nicolas kiirehti Englantiin, hankki tavaraa ja palasi Madeiraan — ja kahdentoista kuukauden kuluttua hän saattoi laskea ansainneensa yli 500 puntaa minkä hän sukukirjassa mainitsee oikein huutomerkin kera. Miksi en siis minäkin kirjoittaisi huutomerkkiä!

Häät vietettiin 1861. Nuori pari asusti kuherruskuukautensa appiukon maatilalla Santa Cruzissa noin 12 engl. peninkulman päässä Funchalista.

Nicolas kertoo leikkillisesti, miten englantilaisten tavat eroavat kaikkien muiden kuolevaisten perinteistä: A on E ja I on Ai ja cacao on cocoa (kaakao) ja sen sijaan että ajettaisiin oikealla, liikennöidään vasemmalla jne. Samoin on sulhasen laita: sen sijaan että hän esiintyisi hännystäkissa valkeine kaulahuiveineen ja silkkiäkatussa, pukeutuu hän »vapaasti ja huolettomasti» aamupäiväpukuun. Morsian sitä vastoin esiintyy kaikessa komeudessaan. Itse hän siis sonnustautui ruskeaan takkiin ja liiveihin, harmaisiin housuihin ja värilliseen solmioon ja taisipa hänellä olla »kamala» madeiralainen olkihattukin päässään ajaessaan best maninsa Wilhelmin kanssa madeiralaisella härkäreellä vihkiäisiinsä. Kohta morsiankin saapui vanhempiensa saattamana. Vihkiminen tapahtui Britannian konsulaatissa. Kun Nicolas oli allekirjoittanut kaksi asiaankuuluvaa paperia, ei konsuli, kapteeni Erskine malttanut olla vitsailematta: »Tämähän on kuin kirjoittaisitte oman

kuolemantuomionnel!» »Minä ymmärrän asian paremmin!» vastasi Nicolas ja kirjoitti hymyillen nimensä voimakkein loppukoukeroin ja sitten Mina kirjoitti nimensä vakavalla kädellä. Nyt he olivat virallisesti mies ja vaimo, mutta naisväen toivomuksesta vahvistettiin toimitus vielä kirkollisella vihkimisellä ja niin koko joukko suuntautui härkävaljakoilla ajaen englantilaiseen kirkkoon. — Härkävaljakon selitykseksi kerrottakoon, että Funchalin pääkatukin oli niin mäkinen, ettei missään voitu käyttää pyörä-ajoneuvoja. Liikenne tapahtui hevosella, matkustajan lekotellessa riippumatossa tai härkien vetämissä reentapaisissa ajopeleissä, kertoo Nicolas.

Appivanhempien luona syötiin häälounas ja leikattiin hääkakku kuten asiaan kuuluu. Ja kun nämä juhlallisuudet oli iloisesti läpikäyty, asettui nuori pari taaskin härkärekeen, ja ystävät heittivät heidän jälkeensä vanhoja kenkiä ja riisisateen. Kaupungin rajalla odotti kaksi ratsua. Nuori pari ratsasti kolmen tunnin matkan ja saapui onnellisesti Grantien quintaan viettämään kuherruskuukauttaan ja aloittamaan onnellisen elämänsä.

Madeirassa syntyivät Nicolasin ja Minan viisi lasta: Fredrik 1863, Emily 1865, Ronald 1868 — hänestä kerrotaan myöhemmin äitini isovanhempien kultahäiden yhteydessä — Ida 1872, joka kuoli huolimattoman lastenhoitajan pudotettua hänet lastenvaunuista, sekä Melita 1874.

Mutta palatkaamme välillä Wilhelmiin. Hänkin päätti antautua liikealalle ja opetteli aluksi englannin kieltä Teneriffassa. Sinne hän »pakeni» Madeiran yhtämittaista juhlamista. Hän matkusti sitten Lontooseen harjoittelijaksi erääseen liikkeeseen, mutta hänen oli pian pakko epävakaisen terveytensä vuoksi palata Madeiraan. Hän lähti jälleen jonkin ajan kuluttua Lontooseen ja sieltä taaskin Malagaan, missä hän perehtyi kauppamiehen ammattiin. V. 1863 molemmat veljekset kävivät yhdessä tapaamassa isäänsä Dresdenissä: Wilhelm oli silloin niin huonokuntoinen, että isä tuli levottomaksi. Päätettiin siis että veljekset palaisivat Madeiraan ja alkaisivat yhdessä toimia liikemiehinä. Niin tuli firman nimeksi Krohn Brothers ja myöhemmin Krohn Brothers & Co.

Tätä ennen olivat veljekset kuitenkin tavanneet toisensa Lontoossa 1861. Siellä he tutustuivat Minan nuorempaan sisareen Elisabethiin eli *Lizzie Grantiin* joka opiskeli Lontoossa. Tämä oli iloinen 16-vuotias tyttönen. Kun tyttö lopetettuaan koulunsa pa-

lasi vanhempiensa luo Madeiraan, havaitsi Nicolas heti, että Wilhelmistä ja Lizziestä tulisi pari. Häät vietettiin 1866 — juhlan muistoa himmensi kuitenkin heti häiden jälkeen tapahtunut apen äkillinen kuolema.

Nicolas kertoo kronikassaan, että veljesten elämä liittyi vuodesta 1857 kaikessa yhteen, joten heidän elämäkertojaankaan ei sovi erottaa. Lizzie oli syntynyt Funchalissa 1845 ja Lizzien ja Wilhelmien avioliitosta tuli onnellinen malliavioliitto. Lapsia syntyi heille viisi: Catharine 1867 — häntä sanottiin Kittyksi —, Edmund 1869, Ethel 1871, Hugo 1875 ja Mahilde 1876. Kaikki he olivat terveitä ja kronikan kirjoittajan mukaan v. 1888 iältään 21-, 19-, 16-, 13- ja 11-vuotiaat. He olivat kaikki musikaalisia: työt soittivat pianoa, Hugo viuhua ja Edmund selloa ja molemmilla perheillä oli paljon iloa heidän soitostaan.

Nicolasin omat lapset olivat silloin (1888) Fredrik 25, Emily 23, Ronald 20, (Ida kuollut) ja Melita 14 vuotta.

Muutama sana Krohnin veljesten liiketoiminnasta Madeirassa. 1859 Nicolas perusti N. Krohn-nimisen tuontiliikkeen Madeiran Funchaliin ja tuotti sekatavaraa paikkakunnalle. Neljä vuotta myöhemmin Wilhelm liittyi firmaan ja se sai nimen Krohn Brothers, Krohn veljekset. Nicolas matkusti koko perheensä kanssa 1867 Dresdeniin isänsä luokse. Hänen tarkoituksenaan oli asettua kokonaan Saksaan. Wilhelm hoiti yksin liikettä ja alkoi kiinnostua Madeira-viinin valmistuksesta ja sen myynnistä Eurooppaan. Mutta jo seuraavana vuonna Nicolas palasi perheineen Madeiraan — huonontuneen terveytensä takia. Hän osti uudet huonekalut ja taloustarvikkeet, Madeirassa aikaisemmin myymiensä tilalle, mutta laiva, jonka oli määrä kuljettaa ne perille, kärsi haaksirikon. Nicolas väittää, ettei hän surrut vakuutettujen tavaroiden menetystä mutta kylläkin vanhojen muistoesineiden ja kuvien, etenkin Minan omistamien, häviämistä.

Veljekset liittyivät uudelleen yhteen, tällä kertaa viinin merkeissä. He erikoistuivat madeiraan, ja Krohn-veljesten madeira tuli vähitellen tunnetuksi useissa maissa: Englannissa, Saksassa, Venäjällä, jopa Suomessakin — sitä on yhä edelleenkin meillä saatavissa, vaikka Krohn-veljesten liikettä ei enää olekaan.

Nicolas tuli 1866 Preussin ja sitten Saksan Madeiran konsuliksi ja Wilhelm Venäjän varakonsuliksi ja tämä antoi heille entistä edullisemmat mahdollisuudet viiniliikkeenä harjoittamiseksi Madeirasta käsin.

1869 Nicolas teki ensimmäisen liikematkansa Venäjälle ja järjesti liikkeelle hovihankkijan oikeudet. Myöhemmin yksinomaan Nicolas toimi matkustavana madeiraliikkeen osakkaana.

1871 veljekset ostivat anopiltaan, William Grantin leskeltä ison maa-alan, joka oli sopiva koksivarastoa varten. He perustivat koksiliikkeen erään lontoolaisen liikemiehen kanssa. Täältä käsin he varustivat kaikki suuret lähellä liikkuvat englantilaiset ja venäläiset sotalaivat koksilla. Koksivarastotilojen rakentaminen koki kuitenkin Nicolas-veljelle kohtalokkaaksi; kun tämä kerran (1872) kulki tarkastamassa rakennustöitä, sinkoutui kivensirpale hänen oikeaan silmäänsä. Silmä loukkaantui vaikeasti ja oli poistettava. Silmätauti kesti pari vuotta ja Nicolas kulki koko loppuikänsä musta lappu silmällä — hänestä on tällainen valokuvakin.

Nicolas muutti perheineen Madeirasta 1876 asettuakseen Lontooseen, missä hän sittemmin osti talon Belzise Parkista kaupungin pohjoisosasta. Hän käväisi kuitenkin jo kaksi vuotta myöhemmin Madeirassa. Wilhelm hoiti silloin siellä liikettä erään Sattler-nimisen uuden liiketoverin kanssa, josta tuli tämän hyvä ystävä. Silloin päätettiin lopettaa koksiliike ja liiketoiminta keskittyi nyt kokonaan madeiraan.

Madeiraliike Krohn Brothers & Co toimi sen jälkeen yhtämittäisesti, kunnes ensimmäinen maailmansota katkaisi yhteydet Venäjälle ja Saksaan. Nicolas oli jo kuollut 1909. Wilhelm oli vanha (76-vuotias) ja siirtyi pian ajasta iäisyyteen. Wilhelmien Edmund-poika asui Madeirassa ja hoiti sieltä käsin liikettä. Lontoon toimistossa vaikutti Wilhelmien nuorin poika Hugo — Wilhelmien perhe oli siirtynyt Lontooseen neljä vuotta sen jälkeen, kun Nicolas oli muuttanut (1880), ja asusti nyt omassa talossa Hamsteadissä Rosecroft-avenuen varrella.

Äitini joutui Lontoossa, missä hän oli englannin kieltä oppimassa 1905, kosketuksiin näihin sukulaisperheisiin. Itsekin tutustuin Onkel Wilhelmiin kymmenisen vuotta myöhemmin.

Sattui näet niin, että toukokuussa 1914 pääsin Lontooseen har-

joittelemaan maailmankuulun asemakaava-arkkitehti Raymond Unwinin toimistoon. (Myöhemmin hänet aateloitiin, mutta en tavannut häntä enää sir Raymondina enkä kohdannut muitakaan perheen jäseniä, ainoastaan 1950 pojan rouvan, joka eli leskenä kuulun arkkitehdin rakentamassa mielenkiintoisessa vanhassa bungalowissa — samassa, missä itsekkin Lontoossa oloikani ennen ensimmäistä maailmansotaa asustin.) Unwin oli siihen aikaan tunnettu puutarhaesikaupunkien (Garden Suburb) keksijänä ja luoja yhdessä lankonsa kanssa. Hän asusti itsekkin luomassaan Hampstead Garden Suburbissa Lontoon pohjoisosassa — vain noin puolen tunnin kävelymatkan päässä Wilhelm Krohnista jolla oli oma kolmikerroksinen talo Rosecroft-avenuen varrella, lähellä Nicolas-veljen taloa.

Jouduin aluksi asumaan Unwineilla, tosin maksavana vieraana ja minua viehätti suuresti heidän monimutkainen paikattu rakennuksensa, jossa oli sokin sokin päätyjä ja katettuja vilpoloita, valkeata rappausta ja hiilenmustaksi siveltyjä puuosia. Väitettiin, että se oli rakennettu vanhan tallin ympärille. Itse arkkitehti työskenteli yläkerrassa, jonne päästiin hämmästyttävän ahtaita ja jyrkkiä portaita pitkin. Avustavat arkkitehdit ja konttorihenkilökunta oli sijoitettu alakertaan 7—8 pikkuseen huoneeseen. Perheen olohuone oli yläkerrassa, samoin makuuhuoneetkin, jota vastoin ruokailu tapahtui alakerrassa, lämpimänä vuodenaikana vilpolassa, missä itse Unwin aina muisti antaa murusia robineilleen (kultarintakerttu), jotka häpeämättömästi kävivät nokkimassa voipalloja vadilta — muulloin ruokailuhuoneessa, joka oli keittiön ja monien keittiön apuhuoneiden vieressä omassa sivustarakennuksessaan. Talo sijaitsi rehevän puutarhan keskellä ja sen vieressä oli Englannissa asiaan kuuluva ruohokenttä, joka antoi aina ruohonleikkaajalle sopivaa touhua. Takana kohosi villi Hampstead Heath — Hampstedin kangas tai tosiasiallisesti harju, oikea luonnontilassa kasvava pensaikko ja metsä, jonka juurella aivan ikkunoitten alla kasvoi suuria lehteviä kastanjoita — täydessä kynttiläkukkaloistossaan! — ja ylempänä taivasta vasten ryhmä tavallisia mäntyjä, jotka näkyivät kaikissa valokuviissa ja olivat ilmeisesti paikkakuntalaisten mielestä aivan erikoinen nähtävyys — samoin kuin minusta kastanjat. Kun nelisenkymmentä vuotta myöhem-

min kävin siellä, valokuvasin innolla tämän harjun puita, jotka olivat aivan uskomattomasti kasvaneet!

Jouduin Lontooseen seuraavalla tavalla: tunnettu suomalainen, Aino Malmberg, kirjailija ja poliitikko, joka 1907 oli istunut Venäjällä tutkintovankilassa (aktivistipuuhiansa vuoksi), asui siihen aikaan Lontoossa Labour Partyn innokkaana kannattajana. Sivumennen sanottakoon, että hän oli Mala-veljesten, tulevien kenraali Lauri Malmbergin ja jääkärieversti Erkin sekä kirjailijan, jääkäriiliikkeen innokkaan toimihenkilön Ollin äiti. Aino Malmberg oli äitini hyvä ystävä, jopa tyttökouluoverikin, vaikka yläluokkalainen. Aino oli myös Mr. Unwinin — innokkaan Labour-puoluelaisen — ystäviä. Kun opiskelumatkaani Englantiin alettiin pohtia, pyysi Aino lähettämään piirustuksia nähtäväksi, ja ilmeisesti Mr. Unwin hyväksyi alaikäisen harjoittelijan, koska tuota pikaa tuli sähke Ainolta Lontoosta: *Turustukset huvat tule heti*. Minulla oli tuskin viikkoakaan aikaa juosta hammaslääkärissä ja suorittaa pari viimeistä pikkudiplomin tenttiä, kunnes kurssitoverieni saattamana seisoin Arcturuksen kannella ja heilutin ylen onnellisena kukkakimppujani ylimielisesti vakuuttuneena siitä, että koko Eurooppa oli isänmaani ja pieni Suomi sellainen kolo, joka ei merkinnyt lopullisesti paljoakaan.

Hämmästykseni ja ilokseni löysin laivasta kaksi luokkatoveriani: Rainer Sopasen ja Ole Gripenbergin — edellisestä tuli innokas jääkäriiliikkeen toimihenkilö ja huomattava sanomalehtimies, jälkimmäisestä arkkitehti ja professori — molemmat olivat matkalla Lontooseen ja sieltäkin eteenpäin opiskellakseen.

No niin, pääsin onnellisesti merikipua tuntematta perille — vaikka siihenkin olisi ollut Pohjanmerellä hyvä tilaisuus. Aino Malmberg otti tulokkaan siipiensä suojaan ja luotsasi arkkitehtiperheeseen. Alku oli tietysti kielen puolesta hankala; koulussa vapaaehtoisilla englannintunneilla parin vuoden aikana imetty oppi oli sellaista kuin oli, en ymmärtänyt puhuttua kieltä, kun sitä puhuttiin nopeasti ja aito englantilaisittain. Tämä puute korjautui kuitenkin pian; avukseni tuli hauska tanskalainen arkkitehti Poul Holme Unwinin toimistosta. Hän pakotti minut puhumaan kanssaan englantia eikä skandinaviskaa ja siten kielen solmut alkoivat aueta. Isäntäväkeni hämmästeli miten oli mahdollista, että hen-

kilö, joka maahan tullessaan ei osannut sanaakaan kieltä, kahden viikon kuluttua puhui perfectly. He luulivat tavanneensa kielneron: he eivät arvanneet, miten paljon kuitenkin koulussa oli opittu paitsi englantia, myös ranskaa ja latinaa sekä englannin kielioppia — josta kiitos pirteälle Hanna Andersinille! — niin että nerokkuus oli hyvin kaukana, samoin kuin perfekti kielentaito.

Kuukauden kuluttua katsoin osaavani niin paljon maan kieltä, että uskalsin tosin pahasti läpättävin sydämin, mennä Lontoon Krohneja katsomaan. Suunnistauduin siis tee-aikaan Rosecroft-avenuelle, jonne oli helppo löytääkin ja suhteellisen lyhyt kävelymatka. Mutta perillä huomasin, että aivan turhaan oli sydämeni hakannut: kaikki pelko haihtui, kun Onkel Wilhelm Krohn astui minua kädet ojossa vastaanottamaan. En koskaan unohda sitä miltei šokkia, jonka Onkel Wilhelm minussa aiheutti: oli kuin äidinisäni Julius Krohn, jota en tietenkään koskaan ollut nähnyt, mutta jonka kuvista tunsin jo pienestä pitäen, olisi ilmi elävänä tullut minua ystävällisesti vastaan. Nämä serkukset olivat varmaankin eläessään olleet hyvin yhdennäköiset, vaikka Wilhelm kuuluikin sinisilmäisiin ja Julius ruskeasilmäisiin Krohneihin; sama kapea kasvojen ovaali, samat tuikkivat silmät ja ystävälliset rypyt silmäkulmissa. 76-vuotias Wilhelm oli jo aivan harmaa jota vastoin äidinisä oli vielä kuollessaankin 53-vuotiaana varmaankin ollut mustatukkainen. Sama pitkä hoikka vartalo. Ja olemuksesakin oli mielestäni jotakin samantapaista sydämellistä ja ystävällistä — sikäli kuin minun on mahdollista sitä arvostella. Mutta ainakin Onkel Wilhelm tuntui heti läheiseltä ja omalta. Sama hätkähdyttävä tunne valtasi minut sitten vuosia myöhemmin, kun viimeisen kerran (kesällä 1963) tapasin serkkuni Felix Krohnin — siis Juliuksen pojanpojan — hän oli silloin jo hyvin sairas. Tuntui kuin olisin nähnyt uudelleen Onkel Wilhelm edessäni sellaisena kuin hän oli Lontoossa 1914, vanhana ja harmaana, vakavana ja kaikesta kiinnostuneena mutta jo iäisyyden polttomerkit kasvoillaan. Voimakas sukupiirre näkyy kulkeutuneen Krohneissa polvesta toiseen hämmästyttävän suuressa määrin.

No niin. Onkel Wilhelm perässä ilmestyivät hänen vaimonsa Lizzie ja tytär Kitty — oikealta nimeltään Catharine. Tämä oli laiha hyvin englantilaisen näköinen, alle 50-vuotias harmahtava,

naimaton neiti, joka minun 20-vuotiaan mielestä oli hirveän vanha, mutta osoittautui erittäin ystävälliseksi ja kiltiksi täti-ihmiseksi kesän myöhemmissä vaiheissa — sodan sytyttyä.

Täällä sain kuitenkin heti kokea, että englannin kielen taitoni oli pelkkää kuvittelua — Onkel Wilhelm tahtoi heti kääntää puheen saksaksi (sekä huonon englantini että sukutraditioiden vuoksi), saksahan oli Krohnien äidinkieli, mutta minun muutenkin heikohko saksan kielen taitoni oli tilapäisesti hävinnyt aivan ole-mattomiin englanninkielisessä ympäristössä.

Eikä tämä saksan kielen taitoni kohentunut ennen kuin viitisentoista vuotta myöhemmin, jolloin Viron ent. presidentti Tönnisonin tytär, Hilja-Rut oli luonani Vääksyssä puhuakseen oman koulutyttärensä kanssa saksaa. Hän näet lähtiessään ja hyvästellesään lausui julki ilonsa siitä, että Frau Setälä oli oppinut puhumaan virheettömästi saksaa (mitä samaa hän ei saattanut sanoa tyttärestä, jonka vuoksi hän oli taloon tullutkin). Opettajatar oli näet niin ankara ja johdonmukainen, että hän joka kerta uudelleen korjasi minunkin virheeni, joten en suorastaan kehdannut olla tunkeutumatta kouluaikani järjestelmällisesti päähän pönttötyyn saksan kielioppiin ja sen moniin sääntöihin, vaikka olikin kuuma kesä ja aivot kuin pehmeää velliä.

Onkel Wilhelm oli kauhuissaan, kun en puhunut sujuvaa saksaa, Krohnien ikiomaa kieltä, enkä edes auttavasti hallinnut englantiaakaan. Mutta ilmeisesti sain viastani huolimatta anteeksannon — ehkä asiaa auttoi sekin, että Wilhelm itse oli haaveillut nuorena arkkitehdin urasta ja alkanut sitä opiskellakin ja että Julius Krohn oli ollut hänen serkkunsa ja sydänystävänsä — koska jo pian sen jälkeen sain kutsun Wilhelm ja Lizzien 48-vuotishääpäivällisille. Seurasin tietysti ystävällistä kutsua ilolla. Juhlakuntoon koristellussa pöydässä oli hääparin ja Kittyn ohella vain nuorin poika Hugo Olga-rouvineen (sukujaan Steiner), jonka hän oli löytänyt Pietarista liikematkoillaan.

Tapausta kuvailen kirjeessä kotiväelle 13. 7. 1914:

Elän täällä ruusujuonien tuoksussa — pöydälläni on kokonainen »puska» mitä ihanimpia tummanpunaisia ruusuja, jotka Krohnit minulle an-

toivat. Sunnuntaina siellä oli oikein hauska. Oli muuten juuri heidän 48. hääpäivänsä, ja me joimme heidän maljansa kolmen sortin viineissä.

Hugo oli siis äitini pikkuserkku ja häntä neljä vuotta nuorempi. Hänessä ei mielestäni ollut muuta krohnilaista näköä kuin pitkä solakka vartalo: hän oli sinisilmäinen, vaaleahko, englantilaisen näköinen ja 44 ikävuodestaan huolimatta mielestäni kuin ikätoveri. Tulen nyt myöhemmin ajatelleeksi, että hän muistutti Rainer Breitensteinia — olivathan he serkukset. Hugon venäläissyntyinen rouva oli tyypillinen tsaarittaren tyylinen venakko-kau-notar kalpeat ovaalinmuotoiset kasvot, kiiltävä sysimusta tukka, suuret kauniit silmät.

Hugon perhe asui aivan lähellä Unwineja Hampstead Garden Suburbissa pienessä omakotitalossa, tyypillisessä punatiilisessä esikaupunkirakennuksessa, jollaisten tyyppipiirustuksia olin jo joutunut arkkitehtipäällikköni konttorissa muuttamaan ja muovailemaan.

Piirustuspuuha tosin aluksi tuotti ällistyttäviä hankahuuksia; mittakaava, johon piirustuksia oli laadittava, oli a-quarter-of-an-inch-scale eli neljännestuuman mittakaava, josta minulla ei ollut hämärintä aavistustakaan, kotimaassa kun käytettiin tietysti senttimetrin mittakaavaa: pohjat kaavassa 1 : 100 ja sen ajan julkisivut hassuun tapaan käsittämättömästi ja epämukavasti kaavaan 1 : 66 2/3. Vasta pitkän ajan kuluttua minulle selvisi, että Englannissa käytetty mittakaava oli sama kuin outo julkisivujen piirustuksissa käytetty mittakaavamme: neljännestuumakaava.

Vierailin Hugon luona lähipäivinä ja leikin heidän omakotitalonsa puutarhassa perheen neljän lapsen ja kahden kilpikonnan kanssa. Lapset nauroivat lystikkäälle englannin kielelleni ja minä tunsin ensi kerran oloni Lontoossa todella kotoiseksi. Ennen päivällistä Hugo vilkutti minulle silmää ja ohjasi minut ison kaapin viereen, josta hän otti esiin madeirapullon — hänhän oli Krohn Brothers & Co -madeiraliikkeen osakas joka matkusti kuten ennen isänsä ja setänsä aikoinaan, vuosittain Lontoon ja Pietarin väliä.

Nyt oli matkustaminen kuitenkin toista kuin ennen: Nicolas on sukukronikassaan kertonut matkan vaivoista niinä aikoina, jolloin

ei vielä rautateitä ollut Saksasta eikä Suomesta Pietariin. Oli matkustettava milloin hevosella, milloin laivalla. Matkat kestivät kuukausimääriä, sillä ensin vei matkanteko aikansa, oli myrskyjä merellä, ja hevosia piti maissa liikuttaessa vähän väliä vaihtaa — erityisesti hän mainitsee, miten mukavaa oli päästä Kronstadtista suoraan laivalla Viipuriin. Siihen aikaan viivytettiin matkan varrella eri *päämajoissa*, usein viikkokaupalla sukulaisperheissä: Suomessa aina Viipurissa ja Kiiskilässä, Pietarissa Julius Krohnin sisaren Ottilien luona ja muidenkin sukulaisten ja ystävien hoivassa. Saksassa oli taas monia pysähdyspaikkoja, vanhat ystävät Pietarin ajoilta Fixenit Hampurissa, Dresdenissä vanha Friedrich-isä ja tämän kuoleman jälkeen Alexander-, ja August-setä Bonnissa. Täten liikematka vei aina kolmisen kuukautta ja se uusittiin joka vuosi säännöllisesti. Siten pysyivät lämpimät sukulaissuhteet jatkuvasti kiinteinä ja sydämellisinä.

Ensimmäisen talvisen liikematkansa Nicolas kertoo suuntautuneen Pietariin, missä hän ei ollut käynyt kuuteentoista vuoteen. Matka kävi Madeirasta reittiä Espanja—Etelä-Ranska—Pohjois-Italia—Wien—Dresden—Berliini—Pietari. Tämä tapahtui v. 1870. Vuosien mittaan hän matkusti usein Ranskassa, Hollannissa, Tanskassa ja Ruotsissa ja sittemmin hän suuntasi kulkunsa aina ensin Pietariin, jonne asettui 6—8 viikoksi ja teki sieltä käsin pienempiä matkoja Suomeen (Viipuriin ja Helsinkiin), Moskovaan ja Tallinnaan, väliin Riikaan, Harkkovaan ja Kieviin, vieläpä Odessaankin ja palasi Varsovan ja Saksan kautta kotiin. Tämänlaatuinen joka-vuotinen matka alkoi heti joulun jälkeen. Matkamiehenä Nicolas toimi 18 vuoden ajan. Sen sijaan Wilhelm, jolla oli herkkä maku-aisti, samoin kuin yhtiötoverilla, Sattlerilla, oli maistajana ja hoiti konttoripuolta.

Mutta palatkaamme madeirapullon ääreen Hugon ison kaapin viereen. Otimme pienen maljan yhdessä — Hugo oli erittäin iloinen siitä, että sai minusta seuraa, koska Olga ilmeisesti ei välittänyt pienestä ryypystä ennen päivällistä. Oli muuten lystikäs satuma, että nykyään helsinkiläinen everstinrouva Naeboe, o.s. Krohn, josta olen kertonut Andreas Krohnin, sotilaspojan, yhteydessä, avasi kotinsa ovet minulle, koska kerroin tuntevani Hugo ja Olga Krohnin. Sattui näet niin että Olgan sisar ja rouva Naeboe

ovat sydänystävät ja rippikoulutoverit. Ei voi muuta sanoa kuin että maailma on pieni!

Eikä sitten kulunut aikaakaan, ennen kuin ensimmäinen maailmansota yllätti. Olin lukenut anteeksiantamattoman laiskasti sanomalehtiä, paneutunut koko tarmollani työhön ja Lontoon nähtävyyksiin, sikäli kuin se innokkaiden sufragettien vuoksi oli mahdollista — useimmat galleriat oli suljettu Miss Pankhurstin ja hänen sisukkaiden äänioikeustaistelijoidensa jopa hävittäessä taidekokoelmia! Häpeä tunnustaa, etten siis tiennyt suuren maailman tapahtumista paljoakaan. Sota tuli minulle kuin salama kirkkaalta taivaalta.

Olin lapsellisuuksissani muuttanut pois Unwinien ystävällisestä kodista maksavaksi vieraaksi täysihoitolaan, jossa asusti pari suomalaista tyttöä ja muitakin ulkomaalaisia ja kuvittelin siellä olevan hauskeempaa. Niin kuin tietysti olikin. Iltaisin istuin uuden ystävättäreni huoneessa, sillä aikaa kun vanhanaikainen pieni öljytuikka omassa pikku huoneessani savutti nokea kuin pahin savupiippu; uudenuutukaisen valkean pukuni ja vuoteeni nokipilvi mustasi, mutta mitäpä sellainen olisi surettanut. Olin lisäksi ollut niin kevytmielinen, että olin jättänyt kolmen viikon täysihoidon rästiin, kun odotin rahakirjettä sekä isältä että äidiltä — ja suunnittelin ostaa yhtä ja toista houkuttelevaa. No, sitten ei posti kulkenut Suomesta (se oli viikon pysähdyksissä) ja minä levitin pienelle pöydälleni 9 penceä käypää rahaa — koko maallisen omaisuuteni! — siinä sitä oltiin.

Kun ostin Times-lehden, oli siinä alanurkassa pienenpieni järkevä uutinen; saksalaiset olivat pommittaneet Helsinkiä.

Uutinen tosin sittemmin osoittautui ankaaksi, mutta aamulla heräsin tahdikkaisiin askeliin jotka kaikuivat katukivetystä vas-
ten:

Its a long way to Tipperary,
its a long way to go!

Pidin yksityisen sotaneuvottelun oman itseni kanssa ja niin vaelsin Hugo Krohnin luo. Oli bankholyday, vapaapäivä, ja ihmiset huusivat ja melusivat ja hyörivät Hampsteadin aukiolla. Kii-

ruhdin ihmisvilinän läpi, ei ollut varaa ajopeliin ja aurinko pais-
toi tulikuumana niskaan.

Kun kerroin rahatilanteestani, niin Hugo naurahti ja heitti eteeni pöydän täydeltä kultaisia punnanrahoja ja kysäsi: »How much do you like to have?» — paljonko tahdot?

Katsoin silmät pyöreinä kultakolikoita ja sitten aloimme neuvotella. Tulos oli tämä; koska oli halvempaa, että asuisin Hugon perheessä kuin täysihoitolassa, saisin heti muuttaa heille. Mutta ensin minun oli suoritettava velkani. (Tästä sain muuten opetuksen koko elämäni ajaksi; en ole sen koommin elänyt etukäteen olemattomilla tuloilla.) Hugo oli järkevä liikemies; kaikki oli järjestettävä asiallisesti. Mutta liikemies oli samalla isällinen ystävä ja todellinen sukulainen, minut otettiin perhepiiriin kuin rakas sukulainen, olin perheen täysivaltainen jäsen eikä minulta mitään puuttunut. Sitten sattui niin, että Hugon rouva sairastui — hän sai keskenmenon, mutta olin muka niin nuori ja viaton, ettei sellaista sopinut minulle kertoa. Kun potilas tarvitsi rauhaa ja hoitoa, niin minut lähetettiin Onkel Wilhelmien luo. Asetuin hänen kauniiseen ylliseen kotiinsa, missä askel painui äänettömästi hallin ja huoneiston koko lattian peittäviin mattoihin. Sain oman pienen vierashuoneen yläkerrasta, missä makuuhuoneet sijaitsivat ja olin taas kotona kuin omaisteni parissa.

En tiedä mahdoinko silloin ihmetellä sukulaisten rakasta suh-
tautumista minuun, ehkäpä ajattelin, että oli sota, joka yhdisti ihmiset ystävällisiksi ja avuliaksi — tiedustelihan Mr. Unwinkin minulta, millä kannalla raha-asiani olivat ja olisi ilmeisesti ollut valmis auttamaan. Mutta nyt myöhemmin, kun olen lukenut Nicolas Krohnin sukukronikkaa, on minulle selvinnyt se vankkumaton rakkaus ja auttamisenhalu, joka on ollut ominaista vanhalle Krohnien sukuhaaralle. Nicolas itse ja Wilhelm ja ennen kaikkea isä Friedrich — samoin kuin Kiiskilän Grosspapa Leopold, Friedrichin nuorempi veli — olivat aina hetkeäkään epäilemättä valmiit sekä tilapäisesti että tarpeen vaatiessa kuukausittain ja vuosikausia avustamaan joko naimattomia tai leskeksi jääneitä suvun naispuolisia jäseniä. Siihen aikaan naisella ei ollut ammattia, jonka turvin olisi voinut järjestää raha-asiansa. Ja suvun kaikista orpolapsista pidettiin isällistä huolta. Ihmekös sitten, että suoma-

lainen sodan jalkoihin jäänyt tyttölapsi sai nauttia kaikkia etuja, joita rakastava, herttainen ja rahakas suku saattoi tarjota. En voinut sanoa muuta, kuin että minulla oli koti Lontoossa.

Jouduin viettämään Lontoossa Krohnien luona kolme-neljä viikkoa sodan puhjettua. En pitänyt kiirettä eikä minua suinkaan kiirehdittykään, sillä Vilho-veljeni oli matkustanut esperantokongressiin Pariisiin ylioppilas Kalle Väisälän kanssa (myöhemmin Teknillisen korkeakoulun matematiikan professori). Kongressi oli tietenkin loppunut alkuunsa ja tiesin veljeni yrittävän kotimaahan Lontoon kautta ja ottavan minut siipiensä suojaan, niin kuin sitten tapahtuikin.

Sitä ennen olin kuitenkin käynyt tapaamassa Aino Malmbergia tämän Lontoon kodissa. Oli hämärtyvä ilta ja kaikki *Malat*, koulutoverit, lisäksi Rainer Sopanen olivat kokoontuneet yhteen. Sinä iltana rakensimme Venäjästä ja sortovallasta vapautuneen Suomen ja kaikkien silmät paloivat innostuksesta: minä olin tyystin unohtanut kansainvälisen isänmaani, josta kotimaasta lähtiesäni olin ylimielisesti haaveillut ja tunsin ja tiesin, että minulla oli vain yksi ikioma isänmaa. Ja tunnustaa täytyy, että kun sitten olin sanonut rakkaat hyvästit ja kiitokset Krohneille ja eräänä elokuunloppupäivänä 1914 saavuin veljeni ja hänen toverinsa kanssa via Lontoo—Newcastle—Bergen—Kristiania—Tukholma—Gefle—Rauma kotimaahan ja sain silmiäni eteen Rauman edustalla punertavanhoitoiset rantakalliot, en niitä kuitenkaan nähnyt ilonkyynelten sokaistessa silmäni. Me olimme Suomessa — Suomessa, joka kerran olisi vapaa maa.

Hugo Krohnin tapasin viimeisen kerran syksyllä 1914, kun hän pysähtyi äitini ja tämän tytäparven luo läpikulkumatkallaan Pietariin — luultavasti viimeisillä matkoillaan Krohn Brothers & Co:n keisarillisena hovihankkijana ja madeiralikkeen osakkaana. Hugo toi tullessaan ison matka-arkkuni, jonka lähtiessäni olin jättänyt Lontooseen, joten minulla nyt oli ojentaa pienet matkatuomiseni perheenjäsenille ja kuulla uutisia Lontoon rakkaaksi tulleista sukulaisista.

Leopold Krohnin jälkeläiset ovat viime vuosina tietäneet vain vähän tämän muiden veljien lapsista. Aikoinaan äitini matkailles-

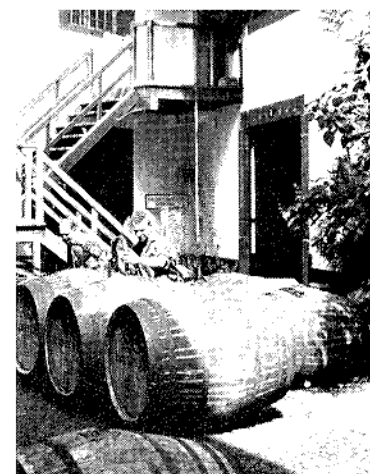
Krohnien talo Madeiran Funchalissa, valok. kirjoittaja 1965

Wilhelm ja Niclas Krohn

Krohn Brothers' & Co:n madeirapulion etiketti

Madeiratehdas työssä vanhan luostarin pihalla, jossa se toimi jo Krohnien aikana, valok. kirjoittaja 1965

Friedrich Dannenberg (1798–1874) öljy-
maalauk

Anna Dannenberg, o.s. Passelberg, k.
1854. Akvarelli, omist. tri Väinö Krohn

Kiiskilän hovi Viipurin lähellä, Helmi Krohnin isovanhempien koti

Nicolas ja Wilhelm Krohn ja heidän jälkikasvunsa 161

saan Lontoossa otti heihin aina yhteyttä, sitä todistavat Adèle Krohnin, Ronaldin (Nicolasin pojan) vaimon, lukuisat kirjeet, joissa hän pyytää äitiäni pistäytymään heillä. Myös Aino Kallaksen tapana oli miehensä ministerikaudella Lontoossa kutsua luokseen teelle sikäläisiä Krohneja ja hänen poikansa Hillar kertoo nuorena heitä nähneensäkin, vaikka ei häneltä silloin riittänyt kiinnostusta heitä kohtaan. Ainakin tiedän Ronaldin tyttären Kolme Rican lahjoittaneen nuoren Carlin kauniin muotokuvan Ainolle — missä öljymaalauk nyt on — ehkä Virossa — sitä tuskin kukaan tietää.

Olin kuullut, että Madeiran saarella oli Krohneja asunut ja toiminut aina vuoteen 1952 saakka. Kun keväällä 1965 minut valtasi krohnilainen matkustamishalu ja kaipaus lämpimämpään ilmaan, päätin lentää Madeiraan katsomaan, mitä jälkiä Krohneista siellä olisi — ehkä tapaisin jonkun henkilön, joka olisi tuntenut heidät ja saisin joitakin tietoja Onkel Nicolasin ja Wilhelminkin jälkeläisistä.

Minun maihinnousuni Madeiraan tapahtui kuitenkin paljon vattomammin — lentokoneella uudelle vasta vuoden toimineelle kiitoradalle — verrattuna niihin myrskyisiin merimatkoihin, joilla Nicolasin esikoistaan odottava vaimo miltei kuolemansairaana keinu merellä. Leuto ilmanala hiveli pohjoismaisen matkailijan kasvoja ja tuhannet värikkäät kiemurtelevan vuoristotien varrella yhtenä ryöppynä kukkivat pensaat saivat matkailijan uskomaan, että tämä todella oli paratiisisaari, jo ennen kuin Funchal — saaren pääkaupunki — ehti näyttäytyä auringossa kylpevällä rinteellään, joka nousi Atlantin valtamerestä. Takana piirtyivät korkeat tuhannen metrin korkuiset vuoret, jotka suojasivat kaupunkia tuu- lilta ja kylmältä — varmasti ihanteellinen seutu keuhkotauti- potilaalle.

Kaupungin läpi kulkee pitkä puistokatu — Avenida Arriaga ja Avenida Infante, kaksi toistensa jatkeena olevaa satumaista lehtokujaa joiden molemmin puolin jakarandapuut, joita myös palisanderipuiksi mainitaan, koreilevat paraikaa lavendelinsinisessä tuoksuavassa kukkaloistossaan, vaikka oksilla ei näy ainoatakaan vihreää lehteä.

Kun olin asettunut taloksi hotelliini, teki mieli jo etsimään pää-

määriäni. Vuokra-auto kiipesi jyrkkää ikivanhojen härkävaljakoiden käyttämää nupukivitietä jyrkästi Val Formoson kulmaukseen. Korkeassa valkoisessa läpinäkymättömässä muurissa oli portti; olin Krohnin entisen talon edessä.

Astuin puutarhaan. Edessäni kohosi valkoinen kaksikerroksinen rapattu rakennus, jonka ikkunaluukut olivat vihreät. Tässä suhteessa se ei eronnut muista, mutta se oli tosin suurempi ja näki heti, ettei sitä ollut valettu uuteen muottiin. Siitä huokui vanhaa arvokkuutta, jota ei nykyajan luomissa tapaa.

Tässä oli siis Krohnien vanha koti. Asuiko siellä aikoinaan Nicolas vaiko Wilhelm perheineen, sitä ei kukaan minulle kertonut. Kuitenkin jäin siihen käsitykseen, että Nicolas, joka aikaisemmin avioitui ja asettui taloksi Madeiraan, oli ensiksi tämän kodin omistaja ja asukas — hänen sekä Wilhelminkin siirryttyä Lontooseen kuvittelen Wilhelmin pojan Edmundin, josta myöhemmin tuli madeiraliikkeen edustaja ja osakas, asuneen siellä. Siellä asui myös tämän poika Raleigh, viimeinen Madeira-Krohn, Abraham Krohnin pojanpojan poika, jonka hallussa on kultainen Katariina II:n armollisesti isä Abrahamille lahjoittama nuuskarasia. Nyt tämä seitsemisäkymmenissä oleva poika asuu Bahama-saarilla ja toimii hotelliliikkeen lakimiehenä.

Seisoin Krohnien talon pihamaalla, korkealla, sinisenä siintävän Atlantin yläpuolella. Talon nykyinen omistaja opasti yllätysvieraan ystävällisesti taloa katsomaan. Leveä eteishalli kulki koko talon lävitse. Meren puolella oli istumahuone (kuten Mummuli ja Grosspapa Kiiskilässä aina olohuonetta nimittivät) sekä ruokasali.

Astuimme yläkertaankin. Siellä oli kuusi valtavaa makuuhuonetta ja kylpyhuone vaaleanpunaisine kaakeliseimineen. Nykyiset omistajat olivat katolisia: heillä oli suuri kotialttarikin madonnan kuvineen ja palavine kynttilöineen. Tämä ei enää viitannut Krohnien aikaan — rakennustakin oli korjattu, oli maalattu ja iso ovi oli puhkaistu alakerran molempien huoneiden väliin. Kylpyhuonetta oli varmasti modernisoitu, puhumattakaan keittiöstä, joka oli alakerrassa ylämäkeä vasten. Oli vaikea päätellä, mikä oli vanhaa ja mikä uutta. Talo on 140-vuotta vanha. Se sijaitsee keskellä puistikkoa, edessä on ruohikkoa ja tenniskenttä, pihalla trooppisia korkeita, iäkkäitä puita.

Viivyin pihamaalla. Kuvittelin, että siellä Onkel Nicolas istui penkillä jättiläismäisen palmupuun alla, jonka viuhka heiluu tavasta tavoitellen leudossa tuulessa. Tai ehkäpä palmu sata vuotta sitten ei ollutkaan yhtä pitkä jättiläinen kuin nyt! Tai ehkäpä hän on etsinyt varjoa auringon paahtavilta säteiltä valtavan kamferipuun tuuhean lehvistön juurelta. Ehkäpä Onkel Wilhelm joskus oli katsellut korkeaa kapeaa sypressiä, jolla on ohut runko ja josakin hyvin pieni vihreä tupsu. Siellä puistossa temmelsivät varmasti Nicolasin kaikki viisi lasta ja kirmasivat yhdessä Wilhelmin niin ikään viisipäisen lapsilauman kanssa. Silloin kuului iloista naurua ja ehkä joskus itkuakin — mutta nyt vain tuuli humisi lehvistössä.

Jatkoin kulkuani englantilaiselle hautausmaalle. Korkean muurin lukitussa suojassa, piispantalon vieressä, kukkivien puiden varjossa on vanhoja hautakiviä.

Löysin korkean marmoripylvään, josta luin William Grantin nimen. Hän oli Krohnin veljesten appi, madeiratehtailija. Hautakivi kertoi hänen eläneen vuosikausia Madeirassa ja kuolleen v. 1866 — sehän tapahtui juuri Wilhelmin mentyä naimisiin.

Vieressä oli matala marmoriristi. Luin kirjoituksen: To Ida the best loved infant daughter of Nicolas and Mina Krohn: Not lost but gone befor, my own little one, angels have flown with thee to a fairer purer place 1872—73. — Tässä lepää pikku Ida, joka niin surullisesti putosi lastenvaunuista ja loukkaantui kuolettavasti. Sukukronikka kertoo hänestä, perheen kuopuksesta että hän oli suloinen, rakastettava lapsi. Äiti Mina vaipui suruunsa ja koko perhe päätti muuttaa pois Madeirasta. He lähtivät Dresdeniin, suvun silloiseen *päämajaan*, mutta Nicolasin keuhkosairaus uusiutui ja perhe palasi takaisin Madeiraan.

Kolmas hautakivi kertoo: In loving memory of Raleigh Grant Krohn 1932—46. Tämä oli Raleigh Krohn vanhemman, viimeisen Madeiran Krohnin — kultaisen nuuskarasian omistajan — 14-vuotias poika.

Madeira Vine Associationin johtaja, Ruotsin varakonsuli Feder otti minut vastaan Funchalin kaupungin keskustassa, viinitaassa, johon on yhdistetty konttoritilatkin. Astuin porttikäytävästä kapeiden käytävien ja sisäpihojen kautta viinitaloon.

Herra Feder kertoi, että Madeiran saari tuhoutui täydellisesti kaksisataa vuotta sitten tulivuorenpurkauksessa. Kaikki puut ja kasvullisuus kuolivat ja nykyinen yltäkyläinen rehevyys on suurimmaksi osaksi istutettua. Metsäähän ei enää tapaa mistään, vain macchia-pensaikkoa ja yksinäisiä puita — ja tietenkin kukkia ja kukkia ja yhä edelleen kukkia.

Feder itse on ollut liikkeen johdossa jo 45 vuotta ja ehtinyt siis olla Krohnien kanssa yhteistoiminnassa, heidän liikkeensä yhdyttyä Vine Associationiin. Saaren ensimmäisen madeiral liikkeen perustaja oli nimeltään Blandy. Hän tuli Napoleonin sotien aikana Madeiraan v. 1812 englantilaisten miehittäessä saaren. Hän ei enää lähtenyt saarelta, vaan asettui Madeiraan taloksi ja ryhtyi viininvalmistajaksi. Paikkakunnan suurin pankki on nykyisin nimeltään Blandyn pankki — tämä ensimmäinen Blandy oli nykyisen madeiralaisen liikemiessuvun kantaisä.

Viinitalo sijaitsee keskellä Funchalia entisessä fransiskaanimunkkien luostarissa — mielenkiintoinen rakennus kapeine patioineen. Seinät ovat valkeaksi rapatut. Puuosat monine merkillisine ulokkeineen, portaineen ja katoksineen ovat tummanruskeat. Vaikeutella on pittoreski ja samalla rakennus on varmasti tarkoitukseensa sopiva. Suuret ruskeat viinitynnnyrit ovat rivissä pihamaalla. Mustatukkaiset ja -silmaiset miehet hyörivät niiden ympärillä ja laskevat viiniä kapeiden putkien lävitse. Viininvalmistusmenetelmä on sama kuin Krohnienkin aikana: tynnyrit seisovat auringossa lämpenemässä kolme kuukautta, jotta luonnon lämpö saisi aikaan oikean täyteläisen maun. Tynnyrit puhdistetaan kuten entisaikaan: niiden sisään pannaan pyöreitä merenrantakiviä ja niitä vieritetään edestakaisin pihamaalla käsivoimin.

Pistäydyimme suureen pullovarastoon. Hyllyköt olivat täynnä madeirapulloja. Viinilasit ilmaantuivat vieraan eteen: kuivaa vai makeaa?

Madeiralasi salakuljetti vierailijan ajatukset kauas menneisyyteen, aikaan, jolloin Onkel Nicolas ja Wilhelm uutterasti toimivat saarella — saarella, joka lahjoitti heille kummallekin terveyden, vaimon, viisi lasta, kauniin kodin, työmaan ja hyvän toimeentulon ja kaiken lisäksi ihanan maan subtrooppisine kasveineen, kukkineen, aurinkoineen ja leutoine tuulineen. Silloin ei vielä uneksittu kestopäällysteisistä teistä, jyrkästi rinteelle nousevat polut oli laskettu pyöreillä, meren sileäksi nuolemilla mukulakivillä,

ajopeleinä olivat härkävaljakot ja ratsut, ehkei kukkiakaan ollut samoin suurina kenttinä, erivärisinä leviävinä satumaisina alueina — mutta Jumalan parantava aurinko ja leuto ilmanala olivat varmasti samat ja saattoivat asukkaat kiintymään saareensa ja elämään siellä onnellisina.

Lontoossa tutustuin syksyllä 1965 Nicolas Krohnin Ronald-pojan tyttäreen, jonka nimi hänen Suomessa käyntinsä mukaan — Grosspapan ja Mummulin kultahäissä 1884 Kiiskilässä — on *Kolme*. Hän asuu Kentissä eläkkeellä olevan miehensä, lakimiehen Roy Ricen kanssa. Vietin kauniin syyspäivän heidän meren rannalla olevassa, ruusupuutarhan ja hedelmäpuiston ympäröimässä omakotitalossaan — ja sain kuulla kaikista Nicolasin ja Wilhelmin jälkeläisistä, joita on siirtynyt Afrikkaan Transvaliin kolme perhettä tupakanviljelijöiksi, Raleigh hotellin lakimieheksi Nassauhun Bahama-saarille, joku tytöistä urheiluhotellin omistajaksi Kaliforniaan, mikä minnekin. Hugon vanhin poika hänen ensimmäisestä avioliitostaan muutti tätinsä Kittyn kanssa Yhdysvaltoihin — Kittyn isänperinnön (Wilhelmin) turvin, joka nousi lähes neljäänsataan miljoonaan vanhaan suomenmarkkaan. Tämä poika Lorenz, jonka kanssa minä nuorena Lontoossa ollessani leikin kilpikonnan seurassa, kasvoi mieheksi, meni naimisiin, sai kolme lasta ja kuoli keuhkotautiin — siinä lyhyesti hänen elämänsä juoksu. Kitty-täti huolehti leskestä ja lapsista — ja keväällä 1966 onnistuin saamaan käsiini amerikkalaisen dekkarijuttukokoelman, jonka kirjoittajana esiintyy William Krohn — kun asetan palapelin osat yhteen, saan tämän Williamin madeiralaisen Wilhelm Krohnin Hugo-pojan pojanpojaksi. Mahtanenko olla oikeassa?

Tila ei ikävä kyllä salli seikkaperäisemmin selvittää näiden Krohnien kohtaloita, joista onnistuin saamaan paljonkin tietoja; kaikki he ovat levottoman verensä ajamina hajaantuneet eri maanosiin kuin akanat tuuleen. Sisaret tuskin tuntevat toisiaan eivätkä muista läheisten sukulaistensa lasten nimiä. He asuvat kaukana toisistaan eikä kiireinen nykyaika ohjaa ihmistä kirjoituspöydän ääreen kertomaan viestejä lähimmistään kuten entisaikaan. Läheiset vieraantuvat toisistaan.